

HORVÁTH ISTVÁN

A Parajdi-medence földtana¹

III.

Kulcsszavak: Sóvidék; Parajd; sótelep

A földtani szakirodalomban a forrásüledékeknek a legkülönbélebb neveket adták: „csepegőkő” (Kövári László, 1853), „örvénykő” (Tóth Mike, 1882), „kristályos kalcit”, „rostos réteges aragonit” (Koch Antal, 1878), „mésztufából képződött források” (Staub Móricz, 1893), „cseppköves és borsóköves lerakódások” (Vitális István, 1913), „onixmárvány” (Bányai János, 1938), „forráskalcit” (Balogh Ernő, 1938), „korondi aragonit” (Koch Sándor, 1940). A korondi aragonitot nevezték még „székely féldrágakőnek” is.

A parajdi sótömsz kisebbik testvére Szovátán található, a Sóvidék legészakibb településén. Itt, a sósziklákon kívül, a leglátványosabb képződmények a sós tavak. Az európai hírű fürdőhelység tulajdonképpen 1876-ban kezdi pályafutását, mikor Veress József kincstári engedélyt szerez a sós vizek fürdési célra való használatára. A híres Medve-tó kialakulási folyamata 1875. május 27-én kezdődött, a Köröstoplica-patak eldugulásával, és a terület beomlásával. Egy 1879-beli hegyomlás következtében az Aranybánya-patak is a kiterített medveórhöz egyre inkább hasonlító tóba terelődött. A Medve-tóval egyidőben alakult ki a Mogyorósi-tó is, Nyárád-magyarós falu egykori sófejítő helyén.

A Medve-tó helioterm tulajdonságát Kalecsinszky Sándor vegyész-geológusnak sikerült először megmagyaráznia 1901-ben. A sótest eróziója miatt, a sóval telítődött tó tetején átfolyó édesvízű patak egy vízrétegződést idéz elő. A sós tó felszínén maradó édesvízréteg, mintegy üveglencseként működve, megakadályozza a napsugarak által felmelegített sós víz hójének a leadását. Ily módon a sós tó felszíne 20-24 0C-os, de 2-3 m mélységben elérheti a 40-60 0C-ot is. Sajnos jelenleg ezek az értékek jóval kisebbek, a tóvíz rétegződésének megbomlása (a fürdőzők miatt) és sótartalmának lassú veszítése miatt. (Ebben nagy szerepe van a Mogyorósi-tó felé történő vízszivárgásnak is, az egykori Horka- és Fehér-tavak nyomvonalán.)

Tudnunk kell, hogy a Medve-tó az ország legnagyobb dolina- és torlasztava. Orbán Balázs nagyon szemléletesen, így ír Szovátáról: *“...csudás idomú sósziklák vesznek körül, mint jeges tengernek úszó jégtömegei, amott szép lombos erdő közül más sószálak emelkednek fel, mint elrejtett imaházak fellövelő tornyai, odább diszgúla idomú alakok, mintha Heliopolisz kertjeibe tévedezne az utas, ám ismét másik a nap sugaraiba tündöklő tó mellett nagy tömegű átlátszó sószikla emelkedik, mintha Svájc jégcsúcsai lennének idevarázsolva.”*

Parajd, a két Sófalva és Korond határában számos sóskút van, s ezek közül nem mindeniknek a vize származik a kősótömszből. A legtöbb a kősó lerakódását fedő sós agyagból oldja ki a sót. Mások a konyhasón kívül szulfátokat, szénsavas vegyületeket is tartalmaznak. Árcsónál a mélységi sóredő a felszínhez közelebb torlódott (ún. kriptodiapírt alkot) és belőle tömény sóforrások törtek elő. A vulkáni fennsík mofettakörnyezetébe tartozó Leshegy és Hollókö magaslatok területén elegendő széndioxid gáz van ahhoz, hogy a sósvizek természetes borvízzé váljanak.

Korond község környéke gazdag vas- és kéntartalmú ásványvizekben, amelyek szintén az utóvulkanikus tevékenység számlájára írhatók, ilyenek például a “Fingós-borvíz” (kéngázos) és a vastartalmú borvizek, illetve az Árcsó-i borvízforrás (ez utóbbi egy idegen talajvízréteggel való keveredés miatt meggyengült). Árcsó neve az “ártalmas só” vagy az “árad a só” szókapcsolatból származik (dr. Vofkori, 2001). Az árcsói borvízforrások a Lopágy-domb lábánál, 534 méter magasságban fakadnak. A vasas-savanyúvíz forrása hozama az 1950-es évekbeli kutatófúrás nyomán a napi 25900 literről 4300 literre apadt. Az árcsói borvíz, mint asztali víz, bélrenyheség és gyomorhurut esetében, valamint vízajtó szerként is javallott. A korondi savanyúvíz-ről az első írásos emlék 1729-ből maradt fenn. 1756-ban már “Árcsói savanyú vízről” beszéltek.

A kellemes ízű Cseredombi-forrás (Erzsébet-forrás vagy Fingóborvíz) vasas sós vize rozsdás színű vasokkert rak le. A környék vizeinek hasznosítási érdekessége, hogy a korondi sósfürdő időben jóval megelőzte a szovátait. Az egykori Korond-fürdő, mely a XIX. században Erdély egyik leghíresebb gyógyfürdője volt, ma már szinte az ismeretlenségbe burkolózott. Helyén csak két kishozamú borvízforrás és az Árcsó vendégfogadó látható. Az Árcsói sóskút (korondi-sóskút) a műút mellett, a Korond-patak jobb partján fakad, a régi “sós-házban”. Vízének használatát már Mária Terézia idejében szabályozták. Minden szerdán a korondiak, szombaton az atyhaiak szállították hordókban szekerekkel a “sócédulákra” kiadott sósvizet, melyet főzéshez, szalonhához és az állattartásban használtak fel. A sósvíz a mélyben húzódo miocén sóképződményekből szívárog fel, jelezve az antiklinális irányát Parajd és a Szejkefürdő között. A tömény sósvíz hozama hozzávetőlegesen napi 4 hektoliter. A korondiak sókereskedelemmel is foglalkoztak, a sós vizet cserépfalakban főzték, párologtatták, majd a megkövesedett “sósonkolyt” a szomszédos falvakban gabonára cserélték.

Nem hagyhatjuk ki földtani felsorolásunkból a Korond és Parajd határában levő pliocén korabeli agyagüledékeket sem. Ez a kékesszürke színű, képlékeny agyagpala képezi a híres korondi cserépedények alapanyagát. Szinte mindenik régi fazakas családnak megvan a saját agyagbányája és az egyéni érlelő és feldolgozási technológiája. A Parajd zsögödi végében található barnás-sárgás agyagpala képezte az egykoron híres parajdi cserépgyár alapanyagát. Szintén ezt a pliocén-kori agyagréteget használja fel a sóbánya is, a régi aknaszájak körüli tömítésekhez.

Meg kell még említenünk a Parajdi-medencét körülölelő dombok és hegyek (Malom-hegy, Kopacz-hegy, Siklódi-tető, Firtos-hegy, Bucsin-tető stb.) anyagát, melyek jellegzetes, meredek sziklás oldalaikkal fészekszerűen övezik a Sóhegy környékét. Ezek a görgényi andezites hegyvonulat nyúlványát képezik, és a neogén vulkanizmus tanújelei. Andezitek, bazaltok, dacitok és riolittufák alkotják az aglomerátumok, breccsák, lávafolyások, tufák és tufitek anyagát, melyek platót formálva alakítják a Sóvidék geomorfológiáját (Várhegy, Fügevár, Rapsonné-vára, Kiságkő, Siklódkő, firtosi fehérló, stb). Az andezitek, dyke-ok (a lávafolyások közötti tellérandezitek) és breccsák kőzetanyaga a szürkés piroxén és amfibolandezit, melyeknek kőzetszövetében a piroxén és amfibol-kristályok hasonló irányú rendeződése mutatja a láva egykori folyási irányát.

Ezek az andezitek (régí nevükön "porphyritek") jelentős szerepet játszanak a vidék építőanyag-ellátásában, ilyenek például a korondi "Fügevár"-i és a "Cserepeskő"-i andezit kőbányák. Cserepeskő Szovátától 20 km-re, észak-keletre található a Mezőhavas oldalában. A korondi kőbányát az 1940 és 1944 közötti útépitések kőszükségletének kielégítésére nyitották meg, a Fenyőkút felé eső Fügevár nevű hegy oldalában. Ott jó minőségű piroxén- és amfibolandezit található, mégis a világháború után felhagytak a kitermeléssel. A kőbánya újranyitását az 1962-ben létesítendő új munkahelyek indokolták, melyekkel a "kollektivizálás" befejezése után a kisemmizetteket foglalkoztatták, legalábbis átmenetileg. A fügevári kőbányában 1970-ben 76-an dolgoztak, ekkor a kitermelt kőmennyiség 33825 tonna volt. A kőbánya művelését a közberétegzett földes részek és a porlékony tufarétegek nehezítik.

Szintén andezit aglomerátumokból és breccsákból épül fel a firtosi "fehér ló" sziklaalakzat, amelynek az a jellegzetessége, hogy az elkaolinosodott földpátokat tartalmazó fehéres mállott kőzetanyag a környezeti nedvességbefogadó hatása miatt, időjelzőként is hasznosítható: ha hófehér a lóalak, szép idő lesz, ha szürkéssé válik, rossz idő várható.

A nagyterjedésű vulkáni fennsík tetején, sok helyen a megálló csapadékvíz eltözegeedett lápok kialakulásához vezetett, ilyenek a Pálpatakan, Bencéd, Fenyőkút és Fenyősmező közelében mocsári növényzettel borított tőzeges területek, például a Kerekto (Nyárádi Erasmus Gyula, 1931). Itt nagyobb kavicsfoltok is előfordul-

nak, melyek összetételében kvarc és kristályos pala darabokat is találunk. Ezek éppen a piroklasztit törmelék alól felbukkanó pannóniai rétegeket alkotó konglomerátumok anyagából származnak. A Dávidvára patak és a Likaskő pataka már a pannóniai, *Limnocardiumos* maradványokat tartalmazó rétegsorokat tárta fel.

Érdeemes kiemelni a termálvíz-tartalékot is, amely először 1949-ben tört fel a 401-es kutatófúrásból, a Harom-hegy lábánál. Gyógyhatásának felhasználására épült 1952-ben a parajdi hidrotermális sós fürdő. Sajnos 1991-ben a termálvíz hozama annyira elapadt, hogy a sós fürdő működtetéséhez már nem volt elegendő, emiatt a sóbányába beszivárgó és onnan rendszeresen kiemelt sós vízzel kellett kiegészíteni a fürdő vízellátását.

Ezen kívül okvetlenül említésre méltó a környéken kis foltokban és vékony közbe-
rétegeződésekben található lignit, Parajdon a Zsögödi részen, valamint Sófalván (a Boizás-patak mentén, egy zsíros tappintású kékes agyagréteg fölötti homokpadra települ a barnaszén, esetenként lignit, majd konglomerátum következik). Sófalván egy kisebb szénbánya is nyílófélben volt, de a magyarok 1944-es kivonulásával sok hasonló kezdeményezés megszűnt (Ilyen volt a Parajd-Székelyudvarhely közötti vasútvonal is, melynek nyomvonalát akkoriban már kimérték.)

A vidék legfontosabb ásványi kincse természetesen a mélyben rejlő óriási kő-sótelep, amelynek kitermelésével a hosszú századok során végleg összefonódott Parajd község és a Sóvidék élete. A híres Sóút is ennek tulajdonítható, mely összekötötte a Parajdi- és a Gyergyói medencét. A Sóút az alábbi vonalon haladt: Parajd (520m)–Parajd-pataka–Nagymező–Juharos mezeje (1168m)–Kisbükk nyereg–Putna forrása–Nagysomlyói mező–Kozma forrása–Délhegy mezeje–Rakodó patak–Kis-Rakodó patak–Hideg patak–Szászfalu–Csomafalva község–Gyergyó-szentmiklós. A Sóút korai középkori eredetű, de valószínűleg már a rómaiak idejében is használhatták.

Látjuk tehát, hogy a Székely Sóvidék jelentős földtani gazdagsággal bír, hiszen a kősoványon, sósvíz, borvíz, termálvíz, agyagpala, andezit (épitőkő), és az aragonit (díszkő) mindenképpen számottevő, még akkor is, ha a mindenkori román gazdaságpolitika mostohagyermekként kezelte ezt a vidéket.

Jegyzetek

1. A tanulmány megjelent a szerző *A Székely sóbányászat rövid története* című könyvében, 2004-ben.

